

I

Jen kratičký úvod

Když člověka už omrzí číst články Neue freie, žádající, aby v Haliči byla němčina „zemským jazykem“ proto, že je tam půl milionu neučesaných židů, nebo když nemá ani nejslabšího tušení o velké vodě, tak mocné, že pobrala vše a vše, ano dle Bohemie i vojenské lázně u Invalidovny, „obzwar der Herr Obristlieutenant persönlich am Ufer erschien“, a když má týž výše zmíněný člověk — na příklad já — právě drobet času a drobet peněz, složí si deset košil do vaku a jde na cesty. Na daleké, když má mnoho, na blízké, když nemá času. Na příklad jen pak od Labe až k Schladabachu. Z nouze se právě udělá ctnost, člověk projíždí a studuje náhle s láskou ty milé domácí kraje, které dřív byl vždy jen projel, aby cizinu studoval. Hned ale baví i doma kraj, hned lid, hned samota a monolog — „mudrc najde vždy něco, čím se stává ještě moudřejším, a také hlupci cestování neškodí: bratry najde všude“.

Rudohoří stojí věru za procestování. Tak divoce romantická jsou jeho temena a jeho údolí, tak zajímavé je jeho blahodárné, léčivé úpatí, pravý zázrak. Tisíce a tisíce cizinců, ze všech konců světa, sjíždí se do lázní českého rudohorského úpatí, sta a sta zase domácího lidstva vyjede si k hranicím, aby pokochali se v krasách saského a také českého, ještě mnohem krásnějšího „Švýcarska“. Ale nedivím se, že krásnější právě část není tak četně navštěvována jako ta méně krásná, saská. Za prvé je tato nepoměrně líp upravena pro navštěvovatele a za druhé má pro sebe a pro nás „půvab ciziny“. Pánbůh ví, co to je — já to vím ostatně také —, že zde každého cislajtánského občana poznáš hned na první pohled! Mluví hlasitěji než jiní, pohybuje se

s nápadnou zvláštní volností, pleť jeho je ovanuta svěžestí, oko se mu leskne, ano někdy to přivede i tak daleko, že se zasměje zcela nahlas, — počíná si jako právě ulítlý pták a mimovolně se ohlížíš po kleci s otevřenými dvířkami. Již ta píď ciziny je Jean Paulovým „redučním sálem“: „Žádné politické, jen lidské poměry, a náhle se cítíš člověkem.“

Týden zde strávíš zrovna hravě. Chceš-li, jsi sám a sám, třeba seděl nad hučivým, mohutným Labem. Nebo se ztratíš do hor, skalní romantika tě překvapuje krok co krok, brčálové lesy, plny šumu a tajemného hukotu, vlní se vedle strmých, němých strání jehličnatých, ze všech stran se propukávají hrčivé potůčky, důvěřivé ptactvo poskakuje vedle po mechu a kamení, štěbetá a zpívá, a srny se pasou opodál a skoro jim ani za to nestojíš, aby se tě bály. Snad vědí, že zde musíš mít dobré srdce.

Jdeš loudavě dál a dál, od krásy ku kráse, a náhle stojí před tebou plot a u plotu člověk. A člověk otevře ústa a řekne: „Zde, za tím plotem, je nátura nejkrásnější.“ Vstupné že sice není žádné, ale že stačí, co dáš tak „z dobrého srdce“. A dobré tvé srdce vyndá z kapsy rakouský šesták a dveře do „nejkrásnější náтуры“ jsou již dokořán.

Zase jsi sám.

Nebo najdeš hospůdku. Na štítu je na příklad vyobrazena návštěva svatých tří králů v Betlémě; bedlivý pozorovatel vidí ale jen dva tři krále, třetí tři král je snad na druhé straně, za plechem. Zasedneš do tiché besídky a všechno se ti tu líbí. Předně ta besídka sama, zrobená ze stromků i s korou, vytapetovaná velkými tabulemi kůry a vyzdobená naivními obrazy v mechových rámcích. Pak domácí lidé s tou kulatou dobrotou v tvářích a s tím měkkým svým dialektem, znějícím stále ještě tak jako němčina Slovana, který ji pořád ještě neumí. Konečně i ten sklepník, který ti tak kolegiálně klepe na ramena a beze vsí šetrné přípravy ti zvěstuje, že „zde najdeš pravou saskou kuchyň“. Ale již se to blíží! Napřed polívka. Ta se trochu ještě namahá, aby byla jakoby českou, — „aber man merkt die Absicht und —“ A pak — ale ne, nač dělat českým kuchařkám tak příliš velkou radost!

Instinktivní talent hladu zavede tě konečně zase zpět, přes české hranice. Vystoupíš na rudohorskou Sněžku. Daleko, daleko šlehá tvůj zrak, chlum tu vedle chlumu, obrovitá vlna vedle vlny. A jak vznešené, velebné ticho rozkládá se dole! Nejrozlehlejší lesy vypadají jako pouhá modravá plíseň, země je hnědá jako neporostlý hrob, někde bílý puntík, město — o těch infusoriích, nazvaných „lidmi“, ani památky. Zdá se, že se příroda ani o politiku nestará, že není za mák naruživa, že — — Ať by se nestarala, ale tamhle je Milešovka v taláru mlhovém, vpravo vlevo vlny, a zde před nimi krásné, bohaté sídlo plemene odcizeného a za nimi nepoměrně chudší kraj, věčné bojiště nebohého lidu — hroudy jeho jsou vlhky potem a krví — Prohlídnem si ten kraj šťastnější, projedem se těmi úrodnými údolími, kde v nejchudším koutě vily za statisíce, kde města přebohatá, kde sama zázračná, léčivá síla přírody přivolává celý cizí svět a vybírá od něho miliardy. A pak zas domů, jako touhyplný Skot ku svému ovesnému chlebu, a zas na bojiště a na své místo!

Avšak — sleťme již dolů. Rychle do některé stanice, aby nás naložili s lhostejným lidem do nějaké té železničné tůně. Komické ty drážičky zdejší!

Nedorostlá lokomotiva a pak čtyry vagónky, pouhá kořata. Báł jsem se zeptat, kde jsou ty ostatní; snad jim scípily, když ještě byly slepy.

Ale jedou se značnou rychlostí, skoro tak jako pražský drožkář. Člověk se může pěkně ve voze procházet, může pohodlně na koleně psát, a když si chce zapálit cigáro, běží mu konduktor pro oheň až k mašině.

II

Lázeň zbožných

„Rád bych v době co možná nejkratší poznal Teplice, totiž zatím zcela všeobecně, jich polohu atd.“ pravím k hostinskému poobědvav.

„Vezměte sobě průvodce.“

„Snad vůz, drožku?“

„Ještě líp, ano.“

„Prosím, dejte tedy některého vozku zavolat a dejte mu dle lokálních svých známostí laskavé instrukce.“

Drožka přihrčela. „Víte už tedy, co chci?“ ptám se drožkáře.

„Ó prosím, dopodrobna!“ Vylezl pohodlně na kozlík, vzal bič do ruky — už chtěl švihnout a zamlasknout „na!“, vtom se zarazil, podrbal a obrátil. Díval se okamžik na mne, pak se mu otevřela ústa a prál: „Prosím, jste vy katolík?“

Strnul jsem, podobné otázky jsem ještě neslyšel od drožkáře. Co je to, co chce? Myslí si snad, abych se dal dřív zaopatřit, než se svěřím jeho umění? Či je snad terciá-kem řádu sv. Františka a náboženské jeho přesvědčení nedovoluje mu, aby za pět zlatých r. č. vozil půl dne nějakého jinověrce? Či hodlá snad — trochu orientálně vypadám, je pravda — hodlá mne někde v příkopě násilně pokřtít?

„Jsem!“ povídám hrdě.

„Nu tak je dobře, to něco uvidíte!“ a švihne do koně. Kutálíme se, jedeme, „letíme“, z Dlouhé střídy ven, přes náměstí kolem radnice, do nějaké vedlejší ulice, zas na širokou silnici, vedoucí k nádraží. Dívám se po neznámých mně domech a štítech, ptám se po majitelích těch oněch budov nápadných, už jsme objeli i ouštěcké nádraží. „Aha, je chlapík,“ myslím si, „nejprv objede město!“ Ale vpravo vlevo zabíhají jiné silnice, on do žádné, on pořád dál, a již jsme daleko v polích.

„Ke všem všudy, kam to jedem!“

A klidně se ohlídl, velice se na mne podíval a pravil: „Mariaschein!“

Vskutku, zde někde musí být poutnický Bohusudov se zázračným svým obrazem mariánským. Moje geografie už to zapomněla, vlastně to snad ani nikdy dobře nevěděla a já sobě jen tak myslím, že se trochu pamatuju. Vždyť

já ale jsem zde, abych si prohlíd lázně, světské lázně! Či chce mně snad dobrotivé nebe popřát příležitosti, abych se dřív posilnil výdatnou lázní duševní, abych ze své nebohé duše smyl celou tu spoustu hříchů, jakouž ji pokrylo třicet osm po sobě zběhlých let? Náhle jsem cítil, že už by byl čas, abych užil nějaké lázně výdatné, zdálo se mně, že hřichy po tisících letí s sebou, kolem drožky, v obvyklé formě šklebících se netopýrů, a v prsou jsem měl píchání a hryzení, jako by se tam válelo bůhvíco ježků.

„Minulý týden se vypravovalo, že se tu stal zase nějaký zázrak, — ale nevím co vlastně — zeptám se pánovi na to,“ slibuje drožkář.

To tak, zázrak! Aby takhle panenka Maria na mne se pousmála, nebo v mé přítomnosti třeba jen okem pohnula — to by byl fejetonek!

„Celý den tam teď zpovídají!“

Už zase myšlenka na zpověď! Co to má pořád být, k čemupak potřebuji já zpovědní cedulky? Strašné — teď mně napadá, že můj miláček Jean Paul se také ženil, když byl 38 let, — pro rány boží!

„Pořád musí klášter přibírat nové pány jezovity.“

Jezovité — Barbora Ubrykova, tu to máme — co se se mnou stane! Snad se Pio Nono při své vševědoucnosti náhodou dověděl, že sem přijdu, — ó Pio Nono!

Ale již drožkář zarazil; slezl jsem a vešel.

Nevelké prostranství, obehnané po italském způsobu ambity, a uprostřed nevelký kostelík, v ledabylém „italském“ slohu. Kostelík stojí prý na témž místě, kde stála dříve lípa, v jejímž větroví po prvé se objevil zázračný obraz děvečce hadem pronásledované. Historie jeho je bohata, válkami, dary i zázraky. Na jedné straně prostranství je krytý pramen, Marienbrunn, s výbornou, chutnou vodou, která mimo to také velký počet srdečně ošklivých mrzáků již uzdravila, jakž každý vidí na fresku vedle v ambitech.

Vidí tam ale ještě jiné události. Předně jak obraz, jinam přenešený, vždy se zase vrací k své lípě zpět, nešen

neviditelnými anděly. Je těch neviditelných andělů zde asi osm vidět. Pak jak letí Jaroslav Bořita hrabě z Martinic, „zvláštní ctitel obrazu“, z okna pražského hradu. Starý náš vladislavský hrad to sice není, také tu není ochranný ten bez, ale to neškodí, Bořita letí přec. Pak jak se tresce „rozmnožování obrazu“ čili padělání jeho, pak jak posměšky. Pak jak sem putuje „hochlöblich“ obyvatelstvo měst Bilínu, Mostu, Litoměřic, Ouště, Děčína, Teplic a jak panenka Maria prosí papeže Pavla V., aby těm lidem dal přec plnomocné odpustky. Malovány jsou ty obrazy strašně, nápis nad krucifixem zoufalé řezby „Nemodli se k tomuto obrazu, nýbrž k tomu, koho vyznačuje“ má skoro větší cenu než celý estetický článek.

Vnitřek kostelíka je neladně přeplněn, jak už v chrámech našich bývá. Dřevěný baldachýnový oltář hlavní sám je pln neladu a na něm skví se v zlaté kapsli obraz zázračný. Sem přicházejí tisíce lidstva a obětují panence Marii. Poněvadž jsem právě nic jiného vhodného při sobě neměl a peněz jsem potřeboval na další cestu, obětoval jsem své srdce. Má-li z něho radost, dobře, já už ho nepotřebuju.

Ale nezdálo se, že by věc tak obnošená byla došla zvláštního povšimnutí. Když jsem vyšel zas ven, byl už můj zbožný drožkář „zcela šťasten“ a spal ve voze. Arci jsem ho konečně přece pomocí zázračného Marienbrunnu vzbudil, pak ale chtěl mermomocí se mnou na Chlum — „že prý je tam také jeden obraz“.

III

Teplice

Nevděčné pokolení lidské! Pes už v starém Korintu měl pomník svůj, kůň, „kmostr“ nazván, obdržel jej od vévody z Guisu, ano i vrabec jeden už dožil se pomníku a v Košířích u Prahy čteš v kámen vrytá životopisná jeho dáta, jenom přeslavná historická svině rytíře Kolostoje čeká již přes tisíc let na vděk! A počká si ještě, neníť více citu ve

světě! Proč také byla pouhou, jednoduchou sviní, proč ne zvířetem nóblejším! Je arci také „němou tváří“, my ale i při zvířatech uznáváme kruhy aristokratické a — vyloučili jsme štětinače naprosto z kruhů těch. Nemají pro nás vznešenějšího významu, ba ani štetinky poesie, a jediný národ německý, liberalismem a svou spravedlností v každém ohledu tak chvalně známý, ujal se jich, a jako napsal Justinus Kerner dojemnou báseň o teleti, zabásnil si Abraham a Santa Clara o vepřích. Avšak, i ten nejspravedlivější ze spravedlivých — co pěje?! Srovnává je s bohatým lakomcem, který *tepru* mrtev bývá něčím platen. Opěvuje špek a chrupavé kůrčičky, štavnatou kýtu a vonná jelita, o jiném neví, ten člověk hladový! Zázračná příroda česká! Historická svině Kolostojova dala lidstvu zcela jiné dary, pustila se v boj s palčivými chorobami jeho, vrátila mu zdraví, utrpíc sama přitom zhouby, jako Prometheus. A dar její podán lidstvu *celému*, dle starého pravidla, že co v Čechách vzniká nejlepšího, z toho právě Čechy nejmíň mají. Podívejte se do Teplic, sta se tam právě léčí vojínů pruských, aby z vděčnosti — —

Bylo to zrovna roku 762 za vejvody Nezamysla a zrovna dne 30. srpna (hodinu Tepličané bohužel nevědí), kdy výše zmíněná svině pana Kolostoje ráčila si na zřídle teplickém opařiti rypák. Pan Kolostoj porozuměl ihned důležitosti nálezu a vystavěl si zde hrad. Měl stálé pŕtky se závistnými sousedy, ale vítězil. Teprv v druhé polovici 12. věku však mluví se o Teplicích zase v kronikách. Pak byl teplický kraj jevištěm mnohých pŕtek, od Prokopa Holého a Jana Želivského až po galantního Vandamma, který z pouhé francouzské zdvořilosti a jen kvůli Tepličanům dal se u blízkého Chlumu porazit zrovna zas dne 30. srpna. Ale nebojte se, nebudu vypravovat historická dáta, přenechám to tomu, kdo snad přece jednou napíše český spis o českých lázních, já zde již jen podotýkám — neboť je to ctí —, že roku 1848 nedělali Tepličané nic, pranic, ba že byli až dopálení na ty nepokoje, které nedovolovaly nemocným ani, aby se dostavili jako jiná leta.

Teplíce jsou sice nejmíň „lázeňským místem“ mezi českými lázněmi — pěstují i průmysl hojně — ale pokud jimi jsou, je Tepličan pravým lazebníkem a žije velmi rád a s pohnutlivou ochotou z nemocí svých bližních. „Právě byl vydal poslední krejcar, když přibývá první host“, a nyní začíná honba. Ve způsobě pastí s nápisy „Logis zu vermieten“ i bezprostřednějším způsobem „počumování u nádraží“. Nejpěknější částí Teplíc je vesnice Krásnodol čili Schönau, zde jsou lázně velmi pohodlné zrovna naproti pěkným bytům, krásné procházky atd. a Tepličan je na Schönávaka žárliv. A byl dříve ještě víc a hrozil bojácnému cizinci nejstrašnějšími věcmi. Ano jistý starý habitué teplický — jsou lidé, kteří sem chodí již po třicet let a v každé vaně jsou jako doma — vypravoval, že jemu kys Tepličan povídal i o vlku, jenž náhle v Schönávě se vyskytnul. A vskutku, kronika to stvrzuje, roku 1480 byl tam skutečně vlk!

A když ho má, Tepličan nemocného cizince, je cizinec šťasten, neboť Tepličan je tak „bieder“, že se to ani do češtiny přeložit nedá. Ihned je cizinec jakoby doma, jakoby ve vlastní rodině. Všechny skříně mu zodevírají a ukazují mu vše, co mají. Tenhle drahý štucel obdržela domácí paní od knížete A., který byl u nich celý šťasten. Říkal, že ty lázně jsou sice zázračny, pravý dar boží, ale kdyby nebylo té jejich obsluhy —! Jakmile přijel domů, štucel zde, a když přijel zas následujícího roku, přivezl slečince domácích — „ale ukaž, dceruško, přec také svůj zlatý řetěz, ne ten od knížete B. — ten od A., víš?“ Kníže B. byl snad ještě hodnější, ještě v kšaftu si na ně vzpomněl a diškrec dával — no!

Přitom nejsou Tepličané ani dost málo zvědaví, ani se neptají, čím jejich host je. Jako „historie“ Teplíc vypravuje jen, kdy který potentát zde byl, předpokládají oni zas, že každý host má na svém pečetidle přinejmenším plášť knížecí, a chovají se dle toho! Zakrátko je host přesvědčen, že zde prožije vyměřený čas svůj beze všech trampot, že se nemusí ani dost málo starat, jak utratí své peníze. Ba i ten,

jehož kasa je zařízena jen „na malé porce“, jak se říká, budiž zde jasné a veselé mysle — velkých porcí vůbec nikde nedostane. Patří to do soustavy léčitelské.

Co ale platno, zdraví je zdraví, a konečně jsou ze všech severozápadních lázní našich Teplice přece ještě nejlacinější. Třeba by zde člověk četl ještě po ulicích hrůzné ty nápisy: „Zde se sázejí baňky a pijavky i pouští se žilou!“

„Přes leto sejde se sem representace celého světa, jenže ta representace kulhá,“ napsal kdysi o Teplicích humorista Reinhardt — Tepličané nemohou ho ani vystát a rozkoupili už několikero vydání jeho spisku. Nemocní myslím spíš snesou lehký vtip, nemocní bývají sami náchylni k vtipu samovražednému, jeť to nejelegantnější odstín „šibeničného humóru“.

Ale vskutku, když přijdeš do lázeňského nebo zámeckého parku, v končinu městských lázní nebo do Krásnodol, pohybuje se kolem tebe vše dopadavým krokem mefistofelským, je tu zcela zvláštní svět, do něhož nepatří, kdo nekulhá! Hůl a berle jsou skoro nevyhnutelným atributem, mají nejrozmanitější formy, jsou nejrozmanitější podstaty, prostý dřín i drahé dřevo s perletí, a jsou jakoby novým oudem, doplňující částí lidského těla. Jeden má mrtvo jen v jedné noze a ta se bezvládně kýve sem a tam, druhý má obě nohy pakostnicí sevřeny, třetí, vojín, je pokryt ranami, čtvrtý má dnu v celém těle a nemůže se hnout — malý vozík je celým světem jeho a ze všech stran slyšíš praskot koleček a hrčení vozíků po chruplavém písku. Jsou tu zbědovaní lidé, jichž bledá, průsvitná tvář připadá jako smutná mříž vězení, a hlubokým okem vyhlídá duše a chce již ven — ven!

Zde člověku náhle vypryskne také v prsou pramen teplý, soucit. Zde porozumí i zdravý tomu, co nemoc je, a naslouchá nemocným, jak si sdělují pokroky zdravotní. Avšak — vždyť jim kyne již zdraví, daleká většina dochází pozdravení úplného, jiní alespoň úlevy! Teplice náležejí mezi tak zvané „indiferentní lázně horké“ a jsou z nich ze všech nejprvnější. Wiesbaden, Baden-Baden, Gastún atd. jme-

nují se teprv po Teplicích. Proto také stále se zvětšuje počet přibývajících, nyní již bývá jich na 10 000 ročně.

Je to ale také na Teplicích vidět. Město má sice též svůj pozoruhodný průmysl, ano i obchod — z lázeňských českých měst mají jediné Teplice svou „židovskou třídu“ — přece ale hlavně kvetou teplými svými prameny. Proto také jsou veškeré budovy lázeňské co nejbohatší a nejelegantnější, nové budovy rostou rychle, a kdežto malé město staré má solidní ráz dřevních dob, lesknou se lázeňské jeho anexe jako bohatými vilami poseté vúkolí nějaké Florence. A každý dům má svůj štít, zvláštní název svůj: Olivový strom, Réva, Jordán, Párdál (Šumavský medvěd by mně byl milejší), Hofer, Vilém Tell (ale žádný Prokop, Žižka), Wartburg, Deutsches Haus — ale pranic o české koruně! Romantické vúkolí zasahuje historií svou do romantických dob, ale do dob českých, nechutnajících těm poněmčilcům, a mnohé místo, kde kdys český turnaj hlaholil, má nyní název Friedrich Wilhelms Höh. Jsme v českém Prusku, není nám tu věru volno — tím méně volno, že valná část viny je také na nás. O čemž ale později!

Prozatím píšu o městě a přiznávám, že má některé své zvláštnosti. Nevelké sice, ale přece povšimnutí hodné. Na příklad ty krabice na domech, na způsob našich krabic listovních; nápisy jich učí, že vhozenou cedulkou možno takto co nejpohodlněji objednat sobě donášku hnědého uhlí, zde tak laciného, protože nesmírně hojného. Mohlo by se i jinde a i pro jiné zavést! Dále ty praktické svítilny plynové — v jiných lázních je stále ještě petrolej. Jsou proto prakticky, že jsou tak nízký, že svítí doopravdy na zem, a ne jako naše pražské na nebe. Nebo ty úplně svým počtem již stačící lávky, v sadech i po celém vúkolí, jichž je na nohou zchváceným tak zapotřebí.

Vúkolí je překrásné, rozmanité, vrch i dol, niva i les, krásný les a „opravdovské stromy“. Stromoví listnaté pilně se pěstuje, i čerstvá kůra přišije se na strom, když stará olysala, a ty paruky jsou dost komicky. Jenže ovšem pro dalekou většinu chorých, není-li počasí zcela pěkné, nemá

krása vlhké přírody pražádnou platnost. Naopak, zde mohou vlhko a chlad být velmi nebezpečny, zvláště po lázni, a vlhké leto je napolo zmařené leto.

V Teplicích je živo. Zvláště kde zaznívá lázeňská hudba, v sadech zámeckých nebo lázeňských krouží četná a pestrá společnost. Nezdraví se baví se zdravými, je tu pak obou dost. Beztoho jen málokterý tíže chorý přichází do Teplic sám, přinejmenším má alespoň nějakého služebného. Aby žena svého muže sem nedoprovodila, ani se nepřihodí. Buď z lásky, buď ze zvědavosti, a pak — vždyť v blízkém Duchcově zemřel Casanova, známý spisovatel milostných memoár, kdo ví, neužívá-li jeho životem tak namáhaný duch také ještě lázni, a kdo ví, co by našeptal uzdravělému, zpružnělému manželů! Najisto se ale ví, že zde posud straší Vela, amazonka česká, která žila v dobách našeho „dívčího boje“. Miloval ji rytíř, pak ji nechal a ona se spolčila s ďáblem. Nejdřív pomstila se na svém nevěrném, pak si ji vzal čert, ale každých sto let může Vela zas ven, do teplického vukolí, svede nějakého manžela k nevěře a pak vandruje ten s ní do pekel. Nu a může se snad vědět najisto, kdy právě století zas dobíhá a kteráže z těch všech letošních krás je Velou?

Vezme-li nevěrného manžela čert, je arci dobře, ale — má se kvůli tomu tolik peněz utratit? Či jsou snad všechny strachy marny? — „Věrného manžela svést je snadno, ale nalézt ho, to je těžké,“ mínil kdosi.

IV

U hrobu básníkova

Věděl jsem, že zde leží, a přec jsem byl jeho hrobem překvapen — zapomenuté, náhle zas v paměť uvedené věci mají zvláštní svou moc!

Brouzдал jsem se vysokou travou starého hřbitova teplického — hřbitovy lázeňské mají zajímavý, kosmopolitický

ráz — a náhle stojím před jeho hrobem. Nízký sarkofág, v hlavě mohutný dub, a na nejnižší jeho větvi vetchý věnec starý, z něhož vlaje kus hadrovitého, černého flóru. Na sarkofágu pak nápis prostý: *Jan Bohumír Seume*. Básník německý, myslitel vznešený, muž poctivý — poctivosti, že jsi tak řídká, že tě musí člověk hledat po hřbitovech!

Zde tedy leží umdlený „poutník syrakusánský“! Víc než šedesát let sypalo sněh a květ na jeho hrob a srdce jeho dávno je pouhý prach. Od dětinstva miloval jsem Seumeho, jakž bych byl nestanul nad jeho ložem! Byl tak nešťasten, a přec muž tak šlechtný. Duch jeho byl samé mužné jádro, Seume žil jen myšlénkám všeobecně lidským, miloval toužně svou vlast i národ svůj, ale také Slovan byl mu člověk; miloval svobodu, ale svobodu *všech*. Odpočíváš, pěvče, v zemi české — budiž ti lehka hrouda její, nejsi nám cizincem!

Seumův životopis začíná jako životopisy mužů našich. Chudá, selská chyže byla jeho kolébkou, kněžský stav jeho určením dle přání rodičův. Ale Seume záhy poznal, že duch jeho je duchem bojovným, že určeno mu postavit se na stanovisko rozhledu nejširšího. Chtěl být velkým bojovníkem za svobodu lidstva — a jak jím osud zatočil! Hessenští verbíři násilně ho zavezli do Ameriky a zde musil v řadách anglických bojovat proti lidu domáhajícímu se své svobody. Přišel zpět, do Ruska, a zde byl donucen zas bojovat proti Polákům.

*Und ich sah' durch die gebrochnen Glieder,
hingestreckt vom Würger, meine Brüder
in der Sterbestunde letzten Zügen
blutig, röchelnd, betend, fluchend liegen.*

Pak se vybral na cesty, dlouhé a namáhavé. Jak Seume cestoval, jak pozoroval a co hledal, to dosvědčí vlastní slovo jeho — máť slovo to ráz celé jeho povahy. „Abys nějakého knížete viděl,“ praví, „nemusíš právě navštívit zámky jeho, aniž snad žebrat o milost, bys mu byl představen. Obyčejně

bys takto nejméně na něm poznal. Jeho města a vsi a cesty a mosty nejlíp seznamují. Kde pivo a chléb jsou špatny a drahy, kde vidím vesnice zpustlé a chudé, visitátory ale přece spatřím, jak po kapsách slídí, jdu co možná rychle dál. Nikoli kázání o humanitě, jen čin má cenu. Tím hůř, mluví-li se mnoho a činí málo.“

Prošel se a usedl pak doma, „na Golgatě své vlasti“. Pěl-li dříve:

*Auf der alten und der neuen Erde,
von dem Fürstensaal zum Bettlerherde,
hört ich Menschen über Menschenplagen
mit des Jammers heißen Tränen klagen —*

pěl pak doma, o vlastním národu svém:

*Unsre Werke sind nur Völkerfrohen,
ja wir sind ein Spott der Nationen —
— — — — —
und die Weltgeschichte gräbt ein Grab!*

Nic neušlo soucitnému jeho zraku. Ani jak běduje sedlák při plévě mu po daních zbylé, ani jak „akcizák slídí, nene-se-li otec hladovým dětem hrst hrachu a čočky a nemá-li vandrovník nové boty v torbě“, ani jak šlechtic „vidí cenu svou jen v ceně svých otců“. Jeho verše neznají touhy po chvále: „Komu nestačí pochvala vlastní, mizerný má zisk z pochvaly světa“; také ale neznají žádné nepravé pokory: „Řecká ni římská morálka pokory neznaly, křesťanská ji přibrala, ne však na prospěch svůj. Pokora má místo své jedině v evangelium despotův, kteří si jí ale přejí při jiných, ne při sobě. Pokora je první krok k mizernosti.“ Seume byl nepřítelem každé fráze hluché, Schiller by se musil v hrobě obrátit i se svým „Gedankenfreiheitem“, kdyby mu někdo nad hrobem citoval Seumova slova: „Kdo vynalezl výraz ‚svoboda myšlení‘, byl zajisté hlupákem.“ Seume se spojil se zdravým rozumem a s přímou poctivostí, spolek

to, jenž nežádá sice žádného stvrzení přísahou, zato ale žádá celého muže. Tím Seume byl. Čti jeho slova: „Pravá svoboda není nic jiného než nejvyšší spravedlivost“, a sud!

Avšak —

*vizte: hrob kopají svatým lidstva právům —
kdož nám vyvolá ty mrtvé zpět?!*

zaběduje si úpěnlivě, vida proud dějin i veslování svého národa. A jako žalmy největšího bolu šumí jeho zpěvy, když se dovolává spravedlnosti pro všechny —

„Bože na nebesích, nedojde rozum vlády na zemi, nedojde lidstvo svého spasení?!“

„Zdaž dožiju se bílého dne, kdy bratry, bratry jen mít budem kolem sebe!“

„Bože můj, až zavolá povinnost, dej mně síly tolik, co ve mně je lásky!“ — —

Herder, Seume, oba spravedliví dávno již odpočívají, a Seume si přišel ulehnout k nám. Těžký kámen na něm, rov jeho nevysílá „květy co posly“, a poslové ti nemohou mu zrušit sen, že „brzy bude ve světě lépe“. Těžký kámen, dešť naň marně klepá, vítr nadarmo hučí a láká: „Vyjdi — vyjdi!“, on nemůže — a dobře, že nemůže! Ztratili jsme víru v humanitu německou, a citujem-li něco novějšího z pěvců sousedních, je to leda trpký epigram:

*Humanität, Brutalität — bei Gott,
die Worte ähneln sich wie Spaß und Spott!*

Nyní nemusíme Seumeho oplakávat, neboť není nám ztracen. Kdyby Herder, Seume posud žili, snad bychom neznali z německých pěvců ani dvou spravedlivých, a oba bychom položili tam, kam zaživa jsme musili pohřbít Fallerslebena, Freiligratha, Hartmanna, Meißnera, Anastasia Grüna i jiné ještě „pěvce svobody“. Ošklivá myšlenko!

Karlovy Vary

Karlovary v Průchci říci v Čechách jsou velmi pěkné město, škoda jen — chci říci bohudíky, že je Karel nepostavil blíž k Praze! Hloupě to sice zní s tím postavením, Karlovary stojí ovšem tam, kde stát musí, ale na chytrou myšlenku vůbec nepovznese se tu nikdo — čti jen ty tisíce veršů po vůkolních skalách! Tak mohutně šumí vůkolní bory, tak líbezně hrčí švitořivá, střelbitá Teplá, tak pyšně temení se světoznámé zřídlo a — tak hloupě se tu mluví! O všem, o hostech, o politice, o vlasti, zkrátka o všem!

Nejstarší zájezdní hospoda byla zde U červeného vola. Snadže firma ta myšlenkově souvisela se štvanicemi na voly, které se zde odbývaly ku počtě vznešených pánů, snadže souvisí s něčím jiným, příroda má zde svůj kultus a jediný vskutku slavný rodák karlovarský byl umělec Petters, výtečný malíř zvířat. A k starému svému Červenému volu putují karlovarští měšťané večer co večer, na pivo a na šplecht. Na pivo jdou třeba až do Norimberka pěšky, jakož vypravuje kronika městská o třech zdejších občanech, kteří se kdys večer po „fajrumu“ sebrali a přes hory a doly putovali až do Norimberka, metropole pivní, a zde zasedli k pivu na odiv celému městu.

Šplecht je den co den stejný. Nejvíce se otáčí kolem hostů, vlastně kolem jich měšce. Dříve bylo v Karlovarech řemeslníků hojně, nyní jsou tu z řemesla jen špendlíkáři, kteří mají domky své po srázných stránkách, kamž i zdravému obtížno si vylézt a kde se z cizinců uvelebí leda polský žid, za dva zlaté týdně. Kdo chce bydlet dál dole, musí mít „velmi mnoho zdraví v měšci“, a jako jeho těla ubude zde několik liber, ubude také penězům zcela zdravě. Sem může jen bohatec, neb kdo už dříve byl šetřil, než mu karlovarský lékař rozkáže, aby hladověl „kurgemäß“. To léčení hladem

je ve mnohém ohledu zdravé. Léta 1817, 1818 a 1819 nazývají tu podnes léty „dukátovými“, tenkrát žádali a obdržovali své nájemné v samých dukátech. Nyní tu slyšíš, jak se karlovarský domácí pán honosí, že v prvním poschodí svého domu neměl ještě ani jediného nájemníka, který by nebyl musil za pokojík platit *stovku týdně*.

Do takových řečí ovšem se nebohý špendlíkář nemíchá. On vůbec má jen málo do čeho co mluvit. Je rád, že mu malou dcerku jeho berou dolů k vřídům, aby od čtyř hodin zrána do osmi nalévala nemocným vody do koflíků, a ditto je rád, že smí mužnou svou postavou krášlit řady městských ostrostřelců a po smrti že mu za to bubnují. Dřív měl ještě výhodu tu, že když zemřel, nemusil ležet vedle leckoho. Neboť byl tu zvláštní hřbitov „pro všecken cizí lid, který ve Varech zemře, i pro ty obyvatele, kteří nestali se měšťany“. Na ten cizí lid, který tu zemře, má Karlovák vůbec svrchu. Je pravda, sem se nechodí, aby se umřelo, a proto nazývá zdejší občan každé úmrtí trefným a srdečně dojemným slovem „Sterbeskandal“. Mrtvola musí být z domu vynešena co nejdřív, někam do umrlčí komory, a když pozůstalí mnoho naříkají, zavolá se slavný úřad a ten jim ihned rozkáže, že je to nemá tak bolet.

Karlovy Vary jsou již velmi stary. Již Karlův otec vydával obci Varům privileje. Přec se co do výstavnosti a do všeho elegantnějšího zmohly teprv odnedávna. Ještě před padesáti lety byly veškeré domky z hlíny jen a dřeva, uvnitř se strašným náradím. Nyní se již vypínají čtyřpatrové hotely, výstavnosti přibývá. Ovšem, vše a vše je vypočítáno na hostinský výdělek. Již jsem řekl, že řemesla vymizela, „jak-sepatřího“ dělníka že tu skoro není vidět, jediným pramenem výživy je jim pramen horký a ten jim vyhodil již nějakou miliardu na povrch země. Z níž světu nevrátili skoro nic. Zde se staví jen v zimě a bez hlubokých základů (kvůli vřídům), a v té době jim zamrzá i ta dobročinnost a krasochuť, o které se jim za letních výdělků snad aspoň zdálo. Veřejné stavby kolem vřidel, kolonády atd. nestojí jedním slovem za nic. Nemocnice pro cizince udržuje se —

jen z nových příspěvků cizinců, item nemocnice pro lidi služebné a dělníky. V lesích po karlovarských stráních je naděláno „na šest mil“ procházek, všechny skoro dobrodinci cizími. Zato si smí cizinec hledat zde zdarma jahody; že jich nenajde, je ovšem pravda, ale našla je před ním už některá karlovarská žena a prodá mu je ochotně, patnáct za šesták.

Stará i Nová Louka jsou již zastaveny, přec je pro nával hostů budov posud ještě málo a často se stane příchozím, že musí alespoň první noc přespat v omnibuse. Domy mají svými zelenými žaluziemi, ulice svým masivním dlážděním cos uniformního; dláždění to připomíná lávové dláždění měst italských. Také celá stísněnost města má cos italského: nebe padá na vřkolní strmé vrchy, vrchy na domy, domy do ulic. Přízemí domů užívá se ke krámům a Stará Louka je jakoby jediný bazar. Dosti elegantní, co do krámů i do kupovačů, a kvůli té vzrůstající eleganci sklesl již mnohý ctihodný zdejší zvyk starý, na příklad paření vepřů u vřídla temeníčího se zrovna uprostřed Teplé. V krámech jsou prodavači samí cizí, Karlovarák nemá namáhání chválabohu zapotřebí. Co se člověk v tom ohledu zde nazlobí! Po celém světě je znám karlovarský zřídelní kámen. Již ódista Bohuslav z Lobkovic píše o vřídle: „Aspice, quam varie lapides et marmora pingit,“ a vsutku je to kámen krásný, pestrobarvý, hned žlutohnědý mramor, hned jako malachit. Výborně by se hodil k šperkům uměleckým, jako zas žlutý pěnítec vřídla dobře by se hodil k pracičkám komickým. Ale nikde ani myšlenky ve vystaveném zboží a nejvyšším ideálem je — nějaká piksla.

2

A přece — ten nedostatek mnohého luxu, i jiné chyby, které jsem Karlovým Varům vytknul, mají původ svůj zcela přirozený. Karlovy Vary jsou „nemocnicí celého civilisovaného světa“, jak kdosi trefně pravil; „příroda je darovala chorobným na uzdravení, ne zdravým na zábavu.“

Dlouho sem jezděno pro zábavu, nyní již rozmnožen nesmírně počet přicházejících, ale pro zábavu tu skoro nikdo, plesy a reunie již dávno přestaly, cizích ekypází ubylo, šat dámský se zjednodušil. Je tu ticho, právě jako v nemocnici, a co se mluví, je právě jen lehká strava duševní. Že je všechno draho, vysvětluje se poptávkou, nalehavou nutností, velkou ochotou samého nemocného, jemuž je zdraví přec jen „to nejdražší“.

Celá řada chorob léčí se zde s výsledkem slavným. Podívejme se jen k některému vřídlu, kdy se scházejí k němu nemocní! Obyčejně předepisuje lékař zároveň vřídla rozličná, od nejslabších začínaje až k světoznámému „šprudlu“ čili „springru“, a nemocní tedy přecházejí z místa na místo, od Zámeckého k Mlýnskému, od Trhového k Skalnímu, až pak k vřídlu hlavnímu. Musíme si ale přivstat, léčení se začíná pravidelně ráno od šesté a trvá jen až do osmé, načež po celý ostatek dne naplňuje firma Mattoni & Knoll láhve pro obchod určené a přístup k vřídům již je obtížný. Ale když o šesté hlavní voj přichází, odcházejí již četné přední stráže z místa, které ze zvláštní píle byly přišly již o celé dvě hodiny dříve.

Jako před kasou některého pařížského divadla stojí tu nemocní v dlouhé řadě pod kolonádou nebo pod širým nebem a tvoří „queue“. Všichni nějak hřešili venku ve světě, bůh je potrestal na žluči a žaludku, na ledví a osrdí, a zde stojí oni v kajícně prosté toaletě ranní, čekajíce spasení. Dáma za pánem, pán za sluhou, vévoda za prostým vojínem, hrabě za lokajem. Jeden zmořen žloutenicí do černa, druhý žaludečním katarom zmořen na tříštku, třetí nepřírozeně, až nepěkně sádelný, čtvrtý — neklamte se, ono mu přece něco schází vzdor jeho tvářím růžovým, „vždyť není jediného zcela zdravého člověka na světě“! A snad je on nejnešťastnější ze všech zde, snad ho bičují všechny hrůzy černé melancholie a tělem jeho probíhá stálý proud představ co nejúzkostlivějších. Nebo je z těch postav truchlých, která každá vzdychati se zdá: „Byly to krásné časy, dokud se nevědělo ničeho o našich čivách, které teprv Angličanem

Whitem do módy přišly,“ — je hypochondrem, majícím nemocí hned tisíc a každý den jinou, opatrujícím „život svůj jako lakomec svou pokladnu“, a právě proto umírajícím denně. Jemu je zde v tom sevřeném údolí karlovarském volněji než v krajině s nejšířším rozhledem, pohledem na jednotlivost drobnou ukonejší se hypochondrický zrak jeho nejsnáze. Snad se uzdraví zcela, vrátí se domů s plamenným zrakem, živým humorem, a za dva měsíce bude snad — nešťasten jako dříve.

Pomalou pohybuje se řada kupředu. Zdaleka dívají se policejní strážníci s holemi, aby nic hostům nemilého se nepříhodilo u vřídla, a kolem řady chodí úředníci, s odznačnými čepicemi, aby udrželi přísný pořádek a upomenuli především každého kouřícího nováčka, že se zde „od šesti do osmi nekouří“. Netrpělivosti při čekajících není. Příliš tuční lidé — jsou zde monstra až čtyřcentová —, kteří nemohou ani třicet kroků bez podpory a za nimiž se stále nosí křeslo městem, dají za sebe do řady „číslo“, veřejného posluhu, nebo tam postaví svého buclatého kočího — „kočové mají právo býti zdraví“. Každý drží porculánový či skleněný koflík v ruce nebo jej nese na řemínku přes rameno. U vřídla stojí několik děvčátek as tak do šestnácti let. Před lety vykonávaly službu tu prý staré ženy, nyní chudé dcerky měšťanské; jsou vesměs stejně oblečeny v karmoasinové jupky. Jedna odbírá koflíky, druhá, třetí je naplňuje, čtvrtá zas odevzdává.

A nyní se postaví nemocný a ochutná, dámy obyčejně pomocí skleněné rourky, mužští připijí samým sobě zcela prostě na zdraví — je to jediné připíjení „na zdraví“, při němž člověk *nepřijde* o zdraví. A pak se začne procházet. Že je mu přikázán úplný poklid duševní, začne nemocný hvízdát s sebou melodie, které opodál hraje kapela Labického. Že je mu přikázáno, aby nemyslel na domácí svou star—ost, honí se za mladou tučnou Tyrolankou, rozdávající programy, v nichž se zvěstuje, že dnes odpůldne se bude v té a té restauraci tyrolskou společností hrát Jiskra-Marsch für Holz- und Strohinstrumente. Že je mu zakázáno myslit

na vlastní chorobu, zaplete někoho jiného do řeči, aby mu tento vyprávěl o chorobě své, a začne obyčejně historickou poznámkou: „Což teď — teď pijem jen osm koflíků za dvě hodiny, ale býval lékařský způsob, že určili nemocnému třeba padesát!“ Že konečně nesmí se ani pořádně najíst —

*der Tisch sei unerträglich
so mager als wie möglich —**

začne dokazovat, jak záhubně působí na pořádného člověka okurkový salát, chléb s máslem, husa, vepřová, housky, a jaký je polívčička z vody takhle navečer vzácný dar boží. Nebo když je dost mlád a zamilován, ohlídne se po stolech s květinami, koupí polštářový buket z velikosti mlýnského kola a dá jej některé známé mu již mladé dámě. Jen dlouho nerozmlouvej, smělče, — jsi v kúře, vypils dnes už tři koflíky — náhle se ti rozpakem obličej zdělí — — To byl dřív v Karlových Varech ošklivý, na Karlovy Vary přímo barbarský způsob, že se vybíral poplatek i z klíče od těch místností, jimž dáván nadpis „Hier“! Nyní jsou rozlehlé místnosti hned u vřidel a po všech procházkách, v zahradách, lesích, na nejpoetičtějších punktech — ale co je nám do toho, jakýže odznak architektonický by si karlovarské vùkolí mohlo dát na pečeť svou!

Ano, copak jsem chtěl vlastně podotknout! Již vím: že jsou ty prodávané zde bukety velikosti jinde nevídané a forem zrovna netušených. A když je prodává hezké děvče jako tamhleta v hedbávných šatech modrých, je také cena buketu netušená. Dvacet — čtyřicet — osmdesát zlatých, to to skáče!

3

V té směsi národů a nemocně vyvinutých individualit je vzdor všemu „léčitelskému“ přec jen zajímavá. Nechtě se to

* Karlovarská hymna.

žene po osmé hodině ranní do Puppovy krásné kavárny, nebo odpůldne tamtéž k hudbě, nebo proti vodě dál k Poštovnímu dvorci a Sálu přátelskému, vždy se roztáčí celý kaleidoskop.

Co možná daleko doprovází je celá řada krámků. Fotografie, hůlky, titěrnosti z karlovarského kamene nabízejí se cizincům, střelnice zvou k zápasu, malé decimální váhy lákají sádelnaté, aby se denně přesvědčili, cože jim na těle ubývá. Majitel vah má zvláštní knihu, do níž si zapíše jméno a postup vítaných úbytí. Host sice si také postup zcela dobře pamatuje, ale má to rád, když se celý svět zanáší s chorobou jeho. „Mnoho-li jsem včera vážil? — a dnes — nu tak vida!“ A vahař kýve hlavou a obdivuje se, že prý to jakživ neviděl. Malí kluci, s modrými žokejskými čepicemi na hlavách, stojí podél cesty a zvědavé jich oči tážou se, kdože by sobě chtěl najmout jízdního osla nebo kalesku s oslí spřeží — od roku 1828 zvláštnost karlovarská. Nejvíc se přihlašují děti a slabé dámy. Krámy jsou dost navštíveny, ale neprodává se ještě mnoho. Posud je tu jen mnoho Prusů, ti vcházejí, ptají se a — vypravují, že doma to mají laciněji. Prodavač se těší: „Jen až v červenci, až přijdou Rusové!“

Usaďme se na některou lávku! Vedle nás sedí dvě staré dámy, Švédky, a každá čte číslo Daglight Alleghanda, naproti nám je Angličan natažen přes celou lávku, má Times rozestřeny přes obličej a prsa, a odměřený pohyb papíru nasvědčuje, že pan Angličan sladce spí. Začnu rozhovor s dámami. „Prosím, ten list je vládní nebo opoziční?“ — „Opoziční? My za nynějšího krále už nemáme pražádnou oposici. Crusenstolpe byl poslední žurnalista opoziční.“ Odmlčel jsem se zas, takovému něčemu našinec ani nerozumí. Hleďme raděj na kolemjdoucí. Všechny jazyky světa se tu ozývají, hlasitě, zajímavě, jen češtiny slyšet málo, a zaslechnem-li ji, je jenom šeptna, skoro bojácna. Hrom do toho ostychu — avšak ne, teď, *právě teď* slyšíme češtinu smělou, dobrou — ach, můj dobrý přítel, známý vlastenec pražský — a s kýmpak to jde?!

„Pamatuje se ještě Vaše Excellence, že jste mne také ne-

chal tři dny sedět? Pro české divadlo to bylo, když jste ráčil být v Praze policejním radou!“

Excellence se usmívá a začíná nejryzejší češtinou rozhovor o Praze. Věru — vždyť to také *můj* dobrý známý, bývalý přednosta tiskového oddílu, pan baron Weber z Ebentalu! A teď jde Jeho Excellence tuším na Moravu.

„Dejte mi krejcar, mám hlad,“ — malý otrhaný Slováček běží se smeknutým klobúkem vedle Maďara v národním kroji, vedoucího se s nějakým Prusem.

„To jsou Uhři — ne?“ ptá se Prus, ukazuje na hocha.

„Ne — jsou z Moravy!“ odtuší pyšný Maďar.

„On mně sem zase psal, ale nevím, mám-li se mu již teď zaslíbit —,“ vypravuje elegantní mladá dáma dvěma starším.

„Pif, paf, puf, mordet sie, pif, paf, puf, würget sie,“ bručí žloutenicí zbarvený kolohnát. Někáký německý basista krásně chraplavého hlasu, jemuž umění „nedá pokoje“.

Tlupa Angličanů, z jichž mačkané mluvy několikrát vynikne jméno Findlater. Míní se as týž Findlater, který jako tak mnoho jiných ještě cizinců vůkolí karlovarské velkými penězi zveleboval. Postavil v lese také Chrám Rozkoše a dal tam tabulku, na památku těch dní, „qu'il y a passé sous les lois douces et paternelles du gouvernement autrichien“. Jemu jedinému postavili Karlovarští pomník, pískový obelisk — nápis na něm Prušáci potloukli.

Aj — pan Mautner, básník vídeňský, „už na půl lokte slavný“, jak o něm ve Vídni Krasník napsal! Zůstal stát ukazuje nazpět a vykládá nějakému židěti: „Bývalý ministr španělský. Udělal několik špatných veršů na královnu a vynalezl nový druh plynových lamp — stal se proto ministrem námořnictví. Ale upadl brzy v nemilost.“

„Co se mu stalo?“

„Něco strašného. Byl vypovězen ode dvora a nesměl se více dívat Isabele v tvář — hahaha!“

„Hahaha!“ A jdou. Ale již je tu „bývalý ministr“. Za ním a s ním celá tlupa „diplomatů“. Zvláštní to výraz tváří, jako by vykukovaly okny oněch pozlacených vozů, které

kdys z Paříže do Versaillu vozily dvořeniny. „Pot de chambre“ nazýval francouzský vtip vozy ty.

A teď se to valí v samých houfech.

Houf sedláků. Dlouhé soukenné blůzy modré flandají se jim až kolem bot, z nízkých černých klobouků kulatých houpá se zlatý nebo červený hedvábný střepec. Kráčejí nesmírně vážně a staví hole své dlouhé daleko před sebe, jako by měřili délku svého stínu.

Houf švitořivých, hezkých sklepníc. V zahradních restauracích jsou zde samé sklepnice.

Houf různých hostí. Každý nese v ruce papírový sáček, z něhož vyčuhuje bílé pečivo. Je zde výborné.

Houf různých hostí kolem lékaře. Vypravuje jim o léčení v dávnějších dobách. „Filipína Welsrova — byla zde roku 1571 — měla třikrát vyrážku po celém těle následkem koupelí. Tenkrát se totiž jen koupalo —“

Vtom slítne spící Angličan z protější lávky na zem. Houf se rozskočí, staré dámy vedle mne se smějí a drží sobě Daglight Alleghanda před obličej. Já nemám žádný časopis po ruce a směju se probuzenému dobromyslně do očí.

Angličan se sbírá, zlobí a vykládá mně něco, nejspíš jakže se to stalo, že spadl, — copak je mně do toho!

VI

Kysibel

As dvě hodiny z Karlových Varů po Ohři k severu a jsme v Kysiblu. A jsme tu v romantické, milé krajině, jako jsme po celé ty dvě hodiny plouli jen samou romantikou. Ohře je malebna jako Sázava. Hned sebou švihne kolem divokých skalisk, hned letí jehličnatým lesem a její vlny jsou samá barevná hra a vzduch nad ní nejvonnější balzám lesní.

Vlastně se nedá o „lázních“ kysibelských mnoho říci, Kysibel je — a snad na své štěstí zůstane — více „krajinou“ než městem lázeňským, je úryvkem z lesní romantiky české,

zákoutím plným půvabu venkovského, majícím mimo to v lůně svém pramen zdravý, tak zdravý, že mladý jeho dech je ostrý jak víno a čerstvý jak jaro.

Pramen se prýští as dvacet sáhů nad řekou ze žulové skály, křišťálově jasný. Dole pod vrchem je nevelký hospitál as s dvaceti pokojíky pro hosty, kteří zde chtějí dovršit kúru karlovarskou neb jinou, pak dobrá restaurace pro denně z Varu přijíždějící výletníky, konečně dům, kde se skládají „kysibelkou“ naplněné láhve, a pak již nic více. Nahoře, vedle pramenu, ku kterému vede velmi pěkná cesta, je vlastní „lázeň“ — dům as s osmi vanami. A vedle domu jsou malé arkády, na jichž protějším konci nalezá se náš pramen, zachycený do nevelké, kamenné pánve. Shlédni do něho, tisíc bublin vyskakuje v sekundě, voda se stále krouží — malá Bethesda, jenže v ni nevstupuje anděl Páně „dle času“, on v ní stojí den a noc a rok co rok a voda se hýbe den a noc a rok co rok.

V stěně arkád, poblíž pramenu, je mramorový medailón s hlavou dřívějšího helénského krále Otona a řeckým nápisem, pak tabule zvěstující, že pramen pokřtěn na paměť návštěvy řeckého krále dle tohoto. On je pořád tím dávným lesním pramenem zdravým a král Oto už dávno je mrtev co král! Křest se stal ovšem, dokud Oto byl králem; knížatům dává lid právo, aby sobě ulomili z každého keře květ, — dokud jsou živi, spěchá ochota spojit jich jméno se vším, co krásného či slavného, po jich smrti nastupuje pravidlo: „Nech mrtvým to, co jedině jim zbylo!“ V Helénsku už na něho zapomněli, zde se čtoucím denně připomíná „Oto král“, lesní pramen živý udržuje paměť jeho na dalekém severu. Napadl mně tu Correggiův obraz Svatá noc. Dítě leží v jeslích, z jeho těla vychází všechna zář, co jí kolem rozlito; kdyby nebylo světla jeho, přítomných nebožtíků svatých králů bychom ani neviděli.

U pramenu je stále živo. Buď nalévá dohlížitelka hostům z „nejčerstvějšího“ — šumivka to, která smísí-li se s cukrem, malinovou šťávou neb vínem, je pak chuti k nepopsání lahodné! —, nebo tu plní ženy láhve a muž u vedlejšího

stroje láhve hned zátkami zabeďnuje. Avšak chvílinku přece musí vyčkat, než zabeďní, aby alespoň ten nejbujnější duch a šumivý var odbuchnul. Pak láhev vydrží. Kdyby tak pánbůh činil s duchem lidským a nechal dřív nejbujnější část odbuchnout, než ho do těla naměří, vydrželi bychom všichni dlouho. Zdá se ale vskutku, že pánbůh tak činí jen s duchem biskupův, kanovníkův atd.

Proti jakým druhům kašle, nervosnosti atd. kysibelka je, již nevím, tolik ale vím, že kdyby mně byla předepsána, užíval bych jí u samého pramene v Kysiblu. A užíval bych jí milerád, i kdyby mně předepsána ani nebyla! Ta zelená samota mně opět udělala! Dole se leskne Oharka, hned co zrcadlový pruh, hned co bílé jezírko. Břehy jsou šedá, pitoreskní skaliska, nad nimi temné stráně vrchů, porostlé samým lesem. Les je tu jen jehličnatý. Ovšem dumá zde onde také nějaká bříza, na níž „zůstalo viset světlo měsíční“, ale stojí jen jednotlivě, kolem ní je samá jedle, samý smrk, „po němž rozestřeno šero noční“. Pro zamilované ovšem ten dumný strom není, pro ty je dle Heine jedině lípa, „se svým listem jako srdce rostlým“; avšak pro ty zas, jež již osud pobodal, hodí se to šeré, ostré jehličí — je v něm tolik opravdovosti, tolik mužnosti! Jehličnatý les je pln vůně a nejvonnější balzám pryští se z jeho ran!

Když upnu zrak svůj na šerou jedli a sluch svůj na ten tichounký, bájuplný šelest její, nemohu mysl ani odpoutat. Jak hrdý to strom! Neblyští se zjara květem, ale neoplakává ho také za zchudlé zimy, stálost je jeho okrasou. I vznešenost i volnost! Jako orel miluje také on samotu, nestojí nikdy u silnice všedního života, jedle pokrytá prachem silničním působí přímo co protivný nesmysl. Ona nedbá, aby lidé zakusovali se do jejího ovoce, ovoce její je tvrdé, dřevnaté, ale je zárodkem budoucích obrů, jež co lodní stěžně změří snad všechna moře světa. A kosmaté její kořeny zabíhají hluboko do země, a proto ví jedle tolik bájí a je pokryta snem a poesií.

Jednou jsem četl — nevím již u kterého pěvce —, jak réva chlubila se jedli, cože blaha dovede dát lidem. „A moje

prkna co jim dovedou dát poklidu!“ odtušila jedle. A révě se zaleskla slza v oku. — Ovšem na takové myšlenky nemusí se zrovna churavec zde přivádět. Ale přijdou-li mu, v tom nevyrušitelném klidu přírody mu také neuškodí. Domyslí, překoná, pochová zde vše, co ho tíží!

VII

Lázně Františkovy

I

Hlavní dojem Františkových Lázní je dojem elegický, přec se mně líbily. Je to prapodivné městečko! Vyrostlo z bahniště, stojí na samém třasavisku, když dupneš, zahoupá se elastická půda s tebou, když vystoupneš za poslední budovu, jsi v kraji mrtvém, nepěkném, přec ale je celek pěkný. Jiří Habermann, jenž vydal zcela rozumné vylíčení Františkových Lázní, napsal: „V Chebu vyjímají se ulice, jako by byly teprv vylámaný ze spousty domů, ve Františkových Lázních našli už ulice a náměstí hotovy, potřebovali jen kolem nich domy klást.“ Komický výrok, připomínající známý recept na lití děl, ale něco je v něm pravdivého. Od sedmnáctého století jsou léčivé vody zdejší již známy, ale nedávno teprv pomýšleno na pohodlí hostů, na okrasu místa, a začlo se stavět. Prostranství je dost a dobře se ho používá. Ulice jsou rovny jako šnůra, chodníky široky, obroubeny stinnými kaštany. Nejnovější domy, určující kruhem dalekým již jaksi pro nějaké století hranice města, jsou *velmi* elegantní. Před každým z nich jsou malé sady, besídky atd. Povídá se, že Schillerovo distichon o „divné zemi“, kde jsou řeky plné chuti a obyvatelé nemají chuti (krasochuti) pražádné, vztahuje se k zemičce chebské, — na všechn způsob se od té doby valně změnili.

To je zde příjemno pro každého, kdo z Karlových Varů přibyl, že obyvatelé zdejší (daně platících je tu jen as 150)

nestrkají jen peníze do kapsy, nýbrž něco zas za ně dělají. Škola a kostel jsou budovy pěkné, divadlo, trochu liliputánské, je roztomilé, do jediné kolonády u zřídla vešly by se veškeré kolonády karlovarské, a u Slaného zřídla je kolonáda zrovna jako chrám. Soukromníci obětují zde velmi mnoho. Severozápadní teritorium Františkových Lázní je jediný obrovský sad — Sad Loimannův, nazván tak podle dřívějšího výtečného měšťanosty Loimanna. Byla tu samá, na sáh hluboká železitá slatina, posud se při každém kroku hýbe pod námi půda elastická, ale povrch již je pokryt bujnou travinou a vysoké břízy a duby zapustily kořeny své hluboko a pevně. Potok Šláda vine se stromovím a místy utvořily se průhledy zrovna fontainebleauské.

Celé lázně vypadají jako nejelegantnější městečko francouzské. Ale s výhodami života městského pojí se tu zároveň příjemnost venkova. Hned za sady se prohání polem sedláček chebský, v krátkých spodcích samé varhánky a v kulatém klobouku, na němž nahoře přišité široké stuhy hedvábné vyjímají se jako netopýr s roztaženými křídly. Je to chlapík, zrovna anglický lord, také tak hrubý. Jako tento přenechává on nejstaršímu svému synu statek *celý*, tím jsou ty statky jejich vesměs jakoby svěřenské. —

O šesté hodině ranní začíná lázeňský život u Slaného zřídla. Kapelník Tomášek — znáte ještě hudce Tomáška z Prahy? je nyní zde kapelníkem, regenerátorem veškeré lázeňské hudby v Čechách a nejvlastnějším centrem Lázní Františkových — náš tedy Tomášek začne s chorálem. Po hodině pak přejde s celým svým sborem k zřídlu Františkovu. Hudba zavíří znovu, hosté, nejvíc dámy v nehledané hledané toaletě ranní, víří kolem, popíjejí, procházejí se. Jen když zazní první takty oblíbené nějaké gavotky, shluknou se kolem hudebníků, kývají hlavou, kolíbají tělo. Udeří osmá, je po všem. Hudebníci se rozejdou, obecenstvo s nimi.

Po nějaké hodině zas se ulice oživují. Dámy pospíchají do Loimannových slatinných lázní — tamhle stojí ty rozlehlé, krásné lázně, vedle sadů, nad nimi vysoké, štíhlé komíny, „jako minarety nad mešitami chorých“. Ani nejhorší liják

nezdrží dámy doma, nevědělyť by, co s časem začít. Někdy se pohybují ulicí černá, zavřená nosítka s dámou tíže nemocnou nebo hodně pohodlnou. Sedíme před domem na zelené pohovce pod kaštany a hledíme na tu pouť. Vtom spustí nedaleko hudba — zastaveníčko. Komu platí? Kdo přijel? Kdo mu dává hrát? Někdy hraje se zastaveníčko den co den před tímž domem, v domě je krasotinek víc, snad se ani mimo tu pravou nikdo nedozví komu a od koho!

Za hodinu je zas po lázních. Některé dámy najímají si kočárky s malými koníky — zvláštnost zdejší — a řídí si při ranní své projížďce koně samy. Daleká většina zůstane doma. Sednou si s vyšíváním na balkón nebo zasednou k stolku u okna a píšou — nikde ve světě nevidí člověk tolik píšících dam jako zde, pošta má co dělat. Ob dům se roz-zvoní nějaké piano. Pak se i to ukonejší, po městě je ticho, jako v městě mrtvých. Hlas bijících malých hodin z kolonády Františkova zřídla nese se daleko, daleko. Nikde človíčka, ne po ulicích, ne v sadech — jen v sadech u divadélka je trochu živo, uvnitř je zkouška, členové právě nezaměstnaní sedí venku a štebetají jako vrabci.

2

Františkovy Lázně obdržují všude příjmi „dámských lázní“. Je to pochopitelno i ze stanoviska nelékařského. Františkovy Lázně jsou ještě mlady — a dámy se drží mládí zrovna křečovitě, ano lázně ty jsou pouhým posud dítětem — a dámy si hrají s dětmi tak rády! Od nepaměti prý samo obyvatelstvo zdejšího kraje vyznačovalo se nápadným nadbytkem pohlaví ženského, přitom ještě velmi rázně si počínajícího; historie zaznamenává při dni 18. srpna 1791 celou vítěznou revoluci, kterou zde provedly chebské ženy proto, že zřídla neměla být více každému přístupna a prodavačky kyselek že měly přijít o laciný svůj výdělek. A nyní, za letní doby, jsou zde docela as čtyry pětiny žen a teprv ostatek počítá se k pohlaví ošklivému!

Jak krásně vypadají Františkovy Lázně tedy, když dočasná jich populace sejde se vesměs v parku, k odpolední hudbě! Co tu pak na dosti malém prostranství dobroty, ano andělskosti! Kotzebue praví arci, že „je-li žena dobrá, stojí mezi mužem a andělem, je-li zlá, mezi mužem a peklem“, ale cožpak je ve světě vskutku jedna jediná žena, která by byla zlá? Nepraví jiný, mnohem uznanější mudrc: „Každá žena je dobrá, vždyť je ženou!“ —

Není pak věru divu, že když se prochází člověk širokým tím pískovým prostranstvím parkovým, poslouchá hudbu a dívá se vpravo vlevo, jak tu pod stromy andělé pijí kávu a pletou punčochy, že je téměř člověku, zrovna jako by krácel k nebi, nesa v svém srdci blaženosti — tak po česku — „plnou punčochu“.

V přední řadě, u nejkrajnějších stolů, sedí dámy toalety nejelegantnější, krásy nejvybranější. Paničky krásy vskutku čarovné, pravé perly — člověk se těm jich skořepinám, obyčejně „manžely“ zvaným, nemůže ani dost vynadivit, že se dovedly třeba jen na krátký čas odloučit. Tolik je jisto, co je neuprositelně naše, toho si nikdy řádně nevážíme! Pak bývá také pravidlem, že manželé se domnívají, že dostali jedinou zlou ženu na světě, totiž tu svou, aby se jí alespoň na čas zbyli, že nešetří peněz ani na sebedražší lázně. Jak něžna je ale i ta „jediná“ zlice zde — mimo dům! Je-li také duchaplna? Kdopak by se tak hloupě, tak zbytečně při krásné dámě ptal! Resolutní je, jako každá dáma zde, kde je na sebe poukázána a zároveň vidí, že je naproti mužským v daleké převaze. Jen se podívejte na ně v hostincích, kavárnách — ani ve Vídni nemusí sklepník tak otrocky poslouchat mužských jako zde ženských.

Čím dál od krajní řady stolů, tím jsou toalety jednodušší, měšťanštější. Ty dámy prostě se šaticí přišly sem vskutku jen kvůli svému zdraví. Jedna, bledých tváří, chce nabýti bohatší krve, druhá, mohutného těla, ráda by dosáhla etheričtější formy, třetí, truchlého, němě žalujícího oka, — té třetí neschází nic, a přece všechno, je zdráva, manžel ji miluje, ale — co platno obestříť ženským duchem celou tu

spokojenou domácnost, vtisknout celému domu ráz bytosti své něžně starostlivé, když v tom domě je přec jen pusto, žádný zvonivý smích dětský, žádná budoucnost, jen ta fádni přítomnost! Být tak trochu „madonou“ s dětátkem v klíně je tak hezké — přejme jí „radostnou událost“ a pojďme dál. Co také zde u těch bledých, smutných a hysterických postav! Je pravda, ony dodávají zdejším lázním řekněm psychický jich ráz. Poznáš-li na každém jednotlivém domě vůbec, bydlí-li v něm žena, poznáš na milém zevnějšku celých lázní zdejších, že tu bydlí *mnoho* žen, ale žen tichých, elegicky tichých. Žena a skoro se ani nerozmluvit!

Toť to jde zcela jinak mezi těmi dámami, které jsou zde pro zábavu jen, jen z módy! S jakou láskou rozebírá jedna druhou! Včera měla krajkový klobouk, dnes si hraje s japonským slunečníkem, na zítřek přemýšlí, má-li vzít šálový šat, — jedna studuje druhou a žádná neskrývá tajemství svého „loveckého umění“. Jsou v tom ohledu jako Angličan Collins, který těm, jižto proti němu psáti chtěli, sám byl radou a knihami nápomocen. Jsou ovšem „pouhými komornými svých těl“, ale pánbůh je chtěl mít právě takové a my — my musíme říci, buď že jsou všechny ženské slaby, nebo že jsou všechny až k milování hodny.

To „lovecké umění“ nevztahuje se k zvěři mužské. Je jí tu beztoho málo, jako zajíců kolem Prahy. Část se léčí, část léčí jiné. Mezi těmito, mezi doktory, je ovšem dost mladých; ale ti se vyhýbají koncertům, promenádám atp. Zde se lidé každému lékaři posmívají, který má čas na zábavu, zde si ho začínají teprv pak vážit, když má vůz a koně, tedy pořád naspěch. Doktor si zaleze někam do hostince a hubuje na své pány kolegy. Chebští důstojníci a pak hrstka mladých, bohatých lidí, kteří nemají v zimě v letě ničeho na práci, jsou zde jedinými závažnějšími representanty silného pohlaví. Daří se jim, jsou-li jen trochu duchaplni, jinak — „žena umí všechno plést, i košík“, a s úsudkem o mužském je žena nesmírně brzy hotova.

Vše tu zve k lásce. Krásných dam je takový výbor! Ultra-

germánské kněhkupectví Kobrtsch & Gschihaj vystrkuje za sklo svého skladu Die Liebesnächte, Die weiblichen Reize a iluminované obrázky Bains des marais. Louky jsou plny květů a sady plny ptactva. Břízy mají tak měkkou kůru a tak pěkně se v ní vyřezávají písmeny a srdce. Ovšem bříza roste, kůra se trhá, písmeny se dostávají od sebe dál a dál, ale co na tom, upomínka je přece pěkná a — znali se příliš krátko, než aby se byli mohli omrzet!

VIII

Ve vagónu

Zrovna osm nás nastrčil konduktor do „kupé“ — víc ovšem nemohl. Na velkém, elegantním nádraží chebském je o vagóny vždycky nouze, stala se už pověstnou. Vždyť ale nemáme do Mariánských Lázní daleko, vydržíme!

Je již hustý večerní soumrak. Kdo sedí v druhé polovici kupé, za střední lenoškou, nevidíme. Naproti nám sedí suchý vousáč prostřední postavy, vedle něho suchá paní starší, zrovna vedle nás její pán, bělovlasý, neobyčejně tělnatý. Pozoroval jsem přívětivou, dobrosrdečnou jeho tvář již v nádražní restauraci. Stařec držel škubajícího se sklepníka za knoflík. „Jede jistě následující vlak do Mariánských Lázní?“ „O kolikaže minutách?“ „Ale opozdí se někdy?“ „Jdou moje hodinky dobře?“ — „Nemám času,“ vyškubnul se konečně sklepník.

„Bože, bože, tady jsou ti lidé nepřívětivi,“ bědoval stařeček, sedaje opatrně, aby nás svou tíží nepřiskřipnul. Berlínský dialekt chrupe v jeho řeči.

Protějšší vousáč se usměje. „Tady je všechno špatné!“ A také u něho to berlínsky chruplo.

„Jste snad znám v Mariánských Lázních?“ opět stařec.

„Bydlím tam,“ opět vousáč.

„A jaké je to?“

„Všechno špatné! — No žet se vlak pohnul!“

Stařec si vzdychnul. Pak se lehýnce usmál a podotknul:
„Ale snad přece nebude tak zle, lázně se těší dobré pověsti.“

„Hm — dobrá pověst!“

„Jaképak jsou tam přece byty?“

„No byty — pěkné, vysoké, vzduchu dost a čisto. Sotva však nějakého dnes dostanete.“

„A kde budem spát? V hostinci?“

„Dostanete-li se do nějakého — je přeplněno. Musíte si pospíšiti, od nádraží je do města tři čtvrtě hodiny.“

„Proboha, cožpak nejsou žádné vozy?“

„Padesát, chcete-li, ale drahé. Tolar!“

Stařec si radostně oddychnul.

„Jakápak je strava?“ ptá se panička.

„Mizerná proti naší v Berlíně.“

„Maso?“

„Nu to je vždycky výborné!“

„Lékař nám chválil české omáčky.“

„Omáčky? — Mně se zdá, že ani žádných nedávají.“

„A kompoty jsou prý výtečné?“

„To je pravda.“

„Jakpak káva?“

„Ó ta je snad nejlepší ve světě. Ale našinec se musí smát, když vidí, že dávají tolik smetany co kávy. Komický lid, tady se nasmějete!“

„Inu, to je to — Berlín!“

„Ano — Berlín!“

Chvilinku je ticho.

„Jakápak je krajina, že prý krásna?“

„Ujde. Spreewald to není.“

„A lid — přívětiv?“

„Nesmírně pyšný! Považte si, tady je málo žebráků, je pravda, ale viděl jsem, že když přec některý k někomu přistoupil a tři nebo čtyry krejcary dostal, ani se za ně nepoděkoval!“

„Aha — tady se počítá už na krejcary — ženo, než se do toho vpravíme! — Jen když krajina tady ujde, a když člověk slyší trochu hudby! Hudba je dobra, jak?“

„Je česká — prosím vás, pro nás, kteří jsme navykli berlínské!“

„A draho tu musí být!“

„Nesmírně! Vpředloni to ještě ušlo, náš tolar měl tolik láže, že to vyneslo na večeři. Teď už vynese sotva na kávu. Když vám povídám — tady je všechno a všechno špatné!“

„Jaká je to dobrota,“ kýval stařec spokojeně hlavou, „když se člověk na cestě sejde s krajanem. Přijde na místo a už je o všem instruován.“

„Baže!“ kýve paní. „Pročpak by krajan krajanovi nepomohl!“

IX

Lázně Mariánské

Nejmladší ze všech lázní posud popisovaných jsou Mariánské, nejmladší a nejkrásnější. Jsou zkrátka šťastnou princeznou z báchek, mají vše: mládí, krásu, velké bohatství, léčivé umění, příchýlnost všech lidí a přitom skvoucí řadu ctností — i ctnost mlčelivosti! Tak tichounce leží v lůně hor, tak skrytě, skromně! Ale jediný pohled a jsi okouzlen. Pomyslete si kulatou kotlinu, skoro jako by ji kruhem ohraničil. Na dně její spočívají rozsáhlé krásné sady s pěknými cestami, brčálovými lučinami, temným houštím, rozložitým stromovím, bujně se ženoucí bystřinou. Kolem sadů, trochu výš, je kruh bílých, elegantních budov, jako stříbrné obručí. A nad ním, v rozmanité vlnovité čáře, rozkošná silueta horská, vrchy jako by vyrůstaly zrovna ze střech domů, výš a výš, a zahaleny jsou až po téměř v talár z tmavých, modrých lesů. Po stráních hukot horských potoků, zpěv nesčíslného ptactva, ale samy kouřící se ty černé lesy jsou tiché, němě tisknou se až k lidským obydlím a němě hledí jich větve do oken chorých spáčů. Avšak když se spáček probudí a přes práh svého obydlí vystoupí do lesa, tu se stromy lehýnce zachvějí a stříkají mu chladnou rosou svou do umdlených očí. A stříkají mu rosou svou tak dlouho do

mdlých očí, až se ty oči zalesknou zas novým zdravím a radostnou svěžestí. —

Mariánské Lázně jsou ještě elegantnější než Františkovy. Hotely, jichž výborné jídelny jsou vždy přeplněny, jako by v nich bylo všechno zdarma, rovnají se prvním evropským. Kavárny, v nichž síla časopisů — vyjma české, jsou přímo velkolepy. Budovy veřejné, jako kuple nad zřídly, arkády u zřídél těch, lázně, jediný, ale krásný, běloskvoucí kostelík (mariánský), svědčí o pravé krasochuti. Soukromé budovy činí týž dojem — Halbmeyerův dům na příklad, napůl velkolepá vila, napůl velkolepý palác, je přímo úkazem v lázeňských místech českých. Avšak — „šetřte své krásy, svého lesu!“ zvolal by člověk k těm nevděčným. Stromy se kácejí, aby ustupovaly domům, které by mohly také ještě jinde stát. Lázeňská tiskárna, stojící již v lese, půl cihla a půl čerstvě otesaná kláda, vypadá jako farma v lesích amerických — červ na záhubu lesu toho. Arci je nával hostů vždy větší, dům není ještě dostaven a již v něm bydlí a již zase dají na balkón, kolem kterého není ještě ani mříž! Jaký pak také div, že je tu draho, strašně draho. Mariánské jsou dojista nejdražší lázně české, snad nejdražší evropské, jen Sv. Moric ve Švýcarsku prý se jim drahotou podobá.

Krása a léčivost, toť jsou ta dvě vábivá kouzla. Léčivost zřídél a slatinných lázní je vyhlášena — u pobočního oltáře zmíněného kostela mariánského je celá sbírka rozmanitých, květinami ověncených berliček, jež vyhojení chromci dali sem co oběť jak bohulibou, tak lacinou. Pro co všechno zdejší zřídla jsou, vlastně ani nevím, ale věřím rád, že třeba pro všechno. Kdyby mně koule urazila hlavu a „mariánský“ doktor pak předepsal, budu pít zcela ochotně ráno čtyry koflíky Křížového zřídla se syrovátkou a po obědě tři Lesního. Zdejší prostý lid má vtip a říká: „Komu nepomohou Mariánské, ten už ať jde — do Vídně si dát pustit žilou!“ — Vcelku jsou zde „studené Karlovy Vary“, opět tedy jedny lázně „na umenšování lidské tíže, na odhánění a malení lidského masa“. Dámy, chodící zde zrána jako šedivé sestry a nosící pod kloboukem ještě kvůli lázním

čepec, jsou tu skoro vesměs ne-„kurgemäß“ — kúra předpisuje totiž jen libová masa; jsou buclaty, kulaty, a chodí-li mezi nimi nějaká štíhlá, připadá — jak kdosi trefně řekl — jako nějaká „probírmamzel“: dívají se na ni, na jakéže formy samy vyschnout by si přály. Jako v Karlových Varech najdeš proto také zde všude váhy. Ale elegantnější, ozdobené i olejovými obrazy. Na jednom z nich chlap tlustý, držící v ruce sáčky s nápisem „4000 zl.“, na druhém chlap suchý, držící jen zapálené cigáro. Dým, kouř — snad to není satira na tu nekřesťanskou, mariánskou drahotu!?

Ptáte se mne, jakéže zas Mariánské Lázně mají zvláštnosti své? Jsou jimi bohaty — přičemž ani nepočítám ty jako v Karlových Varech všude a všude po sadech i lesích rozseté domečky jisté, které zde někdy mají čínskou formu. Především je tu obrovská síla Prušáků, všude slyšíš monotónní jich řeč, všude sedíš vedle nich, a když platí, drží jídelní lístek v ruce, aby revidovali ceny, a spropitného nedají nikdy ani krejcaru. Pak ještě větší síla deštníků. Bez deštníku nikdo ani nevyjde, zde se neříká, tolik a tolik je letos v Mariánských Lázních hostů, nýbrž: „Už je nás tu přes 5300 paraplat.“ Expresové, očepičkovaní jako v Praze — běhají celý den jako blázni a pořád hledají byty —, mají v ústech věčnou dýmku a v ruce věčný deštník. S deštníkem se jde k zřídům, do lázní, do sadů, do lesa, všude. V lese je cesta plná vylezlých žížal, na každém dvacátém stromě je přibit prostý mariánský obraz a — nu to je pěkné! — na dvou stromech je tu vedle cesty zavěšena visutá síť a v síti leží člověk a chrní! A tamhle — věru, tam už druhá síť a druhý člověk — a tam zas — a tam také — —

X

Kousek novelety mariolázeňské

Zcela zvláštní je jistý druh novel, řekl bych, že jsou to novely „lázeňské“. Pro jiné obecnstvo než lázeňské nejsou psány a jinde než v lázních nemohou se ani číst. Podávám

zde ukázkou z jedné novely takové, líčící, jak v Mariánských Lázních byl vyléčen hypochondr a misogyn ženitbou. Není to překlad, není výtah, ani napodobení, jen tak něco ze všeho toho na dolíčení vypravovatelského způsobu. Předně na dolíčení, že — *se to nedá ani číst*. Začneme:

První noc spal výborně. Pořád se mu zdálo o těch dvou dámách krásných, a sotvaže se probudil, již spěchal ke Křížovému zřídlu. Zastavil se jen na konci arkád, aby se dal zvážít. Vážil toliko 101 libru, to ho zaleklo.

Když přišel k zřídlu, spatřil své dámy již v řadě. Měly tutéž prostou, šedivou toaletu, kterou včera. Rád by byl ihned k nim se přidružil, avšak musil se podrobit pravidlům a postavit se na konci řady. Díval se vpravo na nevyšoký pomník doktora Nehra. Pomník ten je pyramidkou z českého červeného mramoru, nesoucí oslavencovo poprsí, zhotovené Burgschmietem z Norimberka dle modelu pražského sochaře Emanuela Maxe.

Konečně se dostal k zřídlu, obehnanému železnou, kříží ozdobenou mříží. Děvče mu nabralo vody do koflíku. Po-odstoupil, napil se a chutnalo mu. Obsažené ve vodě natron a chlornatrium působilo na něho velmi příjemně a již při prvním koflíku tušil, že má Hufeland pravdu, tento pramen že je jediný ve světě a silným svým rozlučivým obsahem, aniž by rozpaloval, že působí dobře na sekrece všeho druhu, že je tedy zvláště pro jisté stavy dobrý. Avšak dámy byly již předepsaný počet koflíků vypily a šly k promenádě. On tedy rychle za nimi.

„Dobré jitro, drahé dámy,“ ale nesmeknul klobouk, bylť zahřát a bál se nastuzení, které je zde nebezpečné.

„Dobré jitro, pane rado,“ děkovala se bruneta. Blondýna se začervenala. „O čem se vám dnes zdálo?“

„O vás, drahé dámy.“

„To nás těší, vid', Rozo?“

„Smím vás sprovázet?“

„Prosíme za to, vid', Rozo?“ Šli.

„Jsou zřídla zdejší skutečně tak znamenitá, jak se povídá?“ tázala se bruneta zase. Blondýna se červenala volně dál.

„Ach ano, ačkoli jim zpočátku neporozuměno. Opat tepelský obdržel roku 1528 od vlády nařízení, aby dal z Oušovických pramenů — tak se tenkrát zřídla nazývala dle sousední vesnice — vařit kuchyňskou sůl! Životní lékař císaře Rudolfa II., doktor Prudentius, užíval vod zde s velkým prospěchem, přec zůstaly neznámy. Teprv od roku 1791, kdež doktor Nehr zde pravidelně léčiti začal, rozkvetly Mariánské Lázně. A nyní sem přichází ročně tisíce a tisíce hostů.“

„Mohli bychom si sednout na tuto lávku — vid', Rozo?“

„Sedněm,“ a zatočil se obratně tak, aby zasedl mezi oběma dámami.

„Ó vy čtveráku — vid', Rozo, že je pan rada čtverák?“ pokoušela bruneta. Blondýna se červenala mlčky dál. „Jak se jmenuje toto zřídlo, přikryté jakoby chrámkem?“

„Zřídlo Ambrožovo, dle Jeronýma Ambrože, opata tepelského, a v gotickém slohu vyvedený chrámek nad ním pochází z roku 1826. Zřídla užívají chudokrevní pánové a dámy, je to zřídlo železité. Byzantinský krásný kostel, na nějž se právě díváme, pochází zas od opata jiného, od důstojného pátera pana M. Heinla. Tamhle je zřídlo ještě jiné — vidíte těch osm byzantinských sloupů? To je zřídlo Karolínino, nazývané dřív zřídlem Novým. Chcete ještě něco vědět?“

„Zde je tak milo!“

„Ano, zvláště v tak milé společnosti. Cítím, že vaše společnost zdravodatněji na mne působiti bude než šest koflíků Křížového.“

„Vy nás přeceňujete, pane rado. Ostatně,“ pokračovala bruneta rozmarně dál, „víte-li pak, pane rado, že se budete brzy ženit?“

„Kéž je to hodně brzy!“

„Ano, ano — sedíte mezi dvěma sestrami, to je vždy nebezpečné! Vid', Rozo?“ Blondýna se červenala klidně dál.

„Půjdeme dnes odpůldne na procházku, drahé dámy?“

„Třeba.“

„A kam?“

„Račte určit.“

„Půjdem tedy nejprv k zřídlu Ferdinandovu a dáme si je vysvětlit — za minutu vychrlí 45 našich mázů vody! Pak půjdem na kávu k zřídlu Lesnímu. Některý den si vyjdeme na Podhoř. Je to čedič kuželovitý, vystupující do 2638 stěevíců nad mořskou hladinu.“

„Ach to bude krása, to se těšíme — vid', Rozo?“ Blondýna — atd.

Lze něco takového v Praze číst?

XI

Český doslov

Smutno je Čechovi v těch lázních českých, smutněj než v cizině! „Cizina hořká kalina,“ — ale „smutněj než v cizině v stanech kozáckých, v nichž usadil se Tatařín!“ V cizině alespoň zapomenu na leckterou útrapu domácí, nemám sice také navyklých domácích radostí svých, ale není tam v tom cizém světě pro mne poměrů *politických*, je jen čistě lidských, které neroztrpčují. V našich lázních je však soustředěna všechna nepříjemnost nepříznivých nám živlů. Jsme v Čechách, ale jako bychom byli sta mil ode všeho českého — jsme jakoby v daleké cizině, ale do srdce našeho bodá tu vše hezky zblízka. Jsme doma, nejsme tu však domovem, jsme „mezi svými“, ale neslyšíme zvuku svého, na tvářích tu napsán odpor proti nám, v oku plane nejjizlivější nenávisť, hledáme opory u stejně s námi smýšlejících — všude málomocnost —

*že bych zaplakal si v domě vlastním
píseň tužby, toužnou Odysseji! —*

„Proti zrušení českoněmeckých hranic byli by tu leda pašeráci,“ napsal již před několika lety žurnál vídeňský. Zde je jen cit německý, rakouského jen tak ta předeepsaná

špetka, český pražádný. Města rostou, dům rozkvetá jeden po druhém, na každém rozkvete ihned nápis: „Zur Wartburg“, „Deutsches Haus“, „Andreas Hofer“, „Wilhelm Tell“ atp. Vůkolí měst se okrašluje, upravuje, nepokřtěné výšiny obdržují jmena a křtí se na Friedrich Wilhelm's Höh, Wilhelmsruhe atd. „Ani jediný zvuk český neruší vůkolní klid a nevyvolává vzpomínku na *někdejší* slavné panství koruny české,“ stojí doslovně napsáno ve spise o Mariánských Lázních a spis ten se prodává veřejně! Několik Čechů dalo si pamětní tabulku českou na Jelení skok, visící přímo nad Vary, — do rána byla zničena. Den nato byla zas roztlučena porculánová deska na Körnerových dubech v Dalvicích — „odveta česká,“ tvrdili Němci. Nyní mluví obě zničené desky řečí dosti srozumitelnou. Kde Goethe sedával, kde Jean Paul psal, kam Schiller si na oslu vyjel, znají tu dopodrobna, z české literatury neznají ani jmen. Za to, že v Karlových Varech kapelníku Labitzkému obecním představenstvem přímo zakázáno zahrát kdy něco českého, musí v Mariánských Lázních i pekaři mít jen pečivo velkoněmecké, rohlíky „Moltke“, housky „Bismarck“ atd. Zde, v Mariánských Lázních, je prušáctví silné jako břeh. Zde se prodávají náprsní jehly s vypuklou podobiznou německého císaře a nápisem „Vítězi sláva“ a medailóny s toutéž podobiznou a slovy „K *novému* zas lesku“. Aby ale nebylo nejmenší pochybnosti, že se tu nejedná o pouhou jen poklonu četně zde meškajícím Prušákům, jsou hned vedle na prodej porculánové figurky: Napoleon s Lulu na zádech, Napoleon jedoucí na raku, Gambetta schovávající se za keř před pruským mušketýrem, Thiers s republikou v putně atd.

Že v lázních těch českých živel český vůbec se nejeví, nebo že se slabě slabounce zjevuje toliko tomu, kdo po něm pátrá pílí zrovna zimničnou, tím není vinen jen zdejší obyvatel Němec, vcelku indolentní, teprv shora dolů se probouzející, tím byli a posud jsme hlavně my vinni sami. Nepůsobili jsme a nepůsobíme posud. Necht' nikdo nena- mítá, že jsme měli a máme posud jiné „důležitější“ věci na

práci. Těch Čechů, kteří sem přicházejí, je ročně několik set, a nemají vůbec ničeho na starosti, leda zdraví své, právě tak jako ti cizinci, jichž je-li tu z některé národnosti jen pět, již o nich zviš. O celém stu Čechů nezviš praničeho. Rozptylují se po jednom, po dvou, místo aby mluvili, jen šeptají, i oddychnout po česku se bojí. Přijde-li Maďar do Františkových Lázní, ví o něm po půlhodině celé město — půl dne musí mu hrát před bytem kapela samé čárdáše. „Hrál jste už někdy zastaveníčko české?“ ptám se kapelníka. — „Ještě nikdy nebylo objednáno!“ Čech se štítí vystoupit okázale, v politice ale říká se té skromnosti — hloupost. Ovšem, patří k tomu peníze, což jich ale naši lidé nemají? O naší šlechtě nemluví. Český šlechtic, přijede-li sem, chová se co Němec — on sem ale raděj nejede, jede do Išlu nebo dál a víme, že je *všude* Němcem. Ale zámožní průmyslníci! Odpůldne hraje Tomášková kapela v sadech. Přistoupí Rus. „Máte něco ruského?“ — „Mám,“ a rozloží se partitura skladby ruské. Přistoupí Polák — a vzduchem zazní mazur. „Českého nehrajete pranic?“ — „Jen kdyby si někdo přál, vždyť ale jakživ nikdo ani necekne!“ A zahraje pochod ze Šeborových Templářů. To je to, že jakživ nikdo ani necekne! Přijdem do kavárny. Časopisů tu zrovna haldy. „Proč zde nemáte nic českého?“ — „Prosím, vždyť posud ještě ani nikdo nežádal! Račte mně jen udat, čeho si přejete a kde abonovat mám.“ — Přijdem do lázeňské čítárny. „Kde jsou časopisy české?“ — „Nevykládáme jich — ráčíte být první, který se po nich ptá, abonovány je máme již několik let.“ — Loučíme se při obědě s odjíždějícími již krajany. Každý z nich si koupil nějakou titěrku co památku na Vary. „Žeť pak na všem mají jen a jen nadpisy německé,“ zlobí se jeden. Klidně vyndáme také my z kabátu skříňku: „Zde je přec nápis český!“ — „A kde jste to dostal?“ — „Objednal jsem a byla. Kdybyste objednávali, bylo by do zásoby!“ — Chodíš ulicemi. Votivních tabulí na sta, francouzských, anglických, ruských, polských, německých, české sotva dvě, staré a opláklé. Čteš nápis mramorové desky „Zde bydlel Mickiewicz“. A kde bydlel Jungmann,

který zde byl as třikráte? Čteš firmy obchodníků, dalekou většinou sem jen pro letní měsíce přibylých. Tak mnoho tu výtečných průmyslníků českých, mají nápisy francouzské, ruské, polské — o českém slově ani památky! Hledáš lázeňského lékaře — lékařů tu usedlých jako much, Čech mezi nimi ani jeden! Vejdeš do kněhkupectví. Lázeňská literatura je velmi bohata a zase ve všech jazycích — jen ni jediné knížečky české. Snad si koupíš německou, v níž se mluví o „hordách husitských“ a o městě zdejším, „na štěstí již zcela poněmčilém a vráceném kultuře“. Všimneš si nadpisu na půjčovně: jsou tu knihy anglické, francouzské, ruské, polské — kde jsou české? Krátká odpověď: Češky zde nečtou. Každá dáma nechává si zasílat časopis, kterému byla doma navykla; vidíš tu dámy čtoucí ve všech jazycích světa — jen Češku čtoucí a s českými novinami nevidíš. Tamhle jdou dvě dámy se svými dětmi. Známe je z Prahy, jsou to vlastenky. Zastaví se spolu. „Františku, nedováděj,“ napomíná jedna bujného svého klučinu, pak obrátí se k druhé: „Nein — wie prächtig Sie heute aussehen!“ — —